

PAPER DETAILS

TITLE: KARADENİZ'DE SEYREDEN GEMİLER İÇİN BİR KILAVUZLUK ÖRNEĞİ: HOLLANDA
ODESA KONSOLOSU CHEVALIER TAITBOUT DE MARIGNY'NİN DENİZCİLİK ÇALIŞMASI

AUTHORS: Süleyman UYGUN

PAGES: 79-110

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2056867>

KARADENİZ’DE SEYREDEN GEMİLER İÇİN BİR KILAVUZLUK ÖRNEĞİ: HOLLANDA ODESA KONSOLOSU *CHEVALIER TAITBOUT DE MARIGNY*’NİN DENİZCİLİK ÇALIŞMASI*

*Süleyman UYGUN***

ÖZ

Kafkasya ve Karadeniz’de uzun dönem (1813-1852) yaşamış olan Chevalier Taitbout de Marigny (28 Mart 1793 Koron, Mora-11 Nisan 1852 Odesa), Karadeniz kıyılarına dair çok sayıda harita, plan, kroki ve görseli toplayarak denizciler ve tüccara yönelik farklı başlıklar altında klavuzluk eserleri kaleme almıştır. Marigny’nin denizcilik çalışmaları Batılı denizciler, tüccar, seyyah ve coğrafyacılara nezdinde çok büyük ilgi görmüş, bir çok dile çevrilmiştir. Bilinmezlikler ve tehlikelerle dolu olan Karadeniz’in uluslararası ticarete açılmasıyla, deniz trafiği hiç olmadığı kadar artış göstermiştir. Gemilerin seyir güvenliği ve ticari trafiğin kesintisiz bir şekilde sağlanması için Marigny gibi araştırmacıların çalışmaları, gemi kaptanlarının yolunu fenerler gibi güvenli kılan ve aydınlatan başucu klavuzluk eserleri arasında müstesna yer teşkil etmiştir. Bu bağlamda Marigny’nin İstanbul’dan Rize’ye kadar uzanan Karadeniz kıyılarına dair koy, burun, körfez ve limanlar hakkında yaptığı araştırmalar ve tespitler makaleye konu olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Marigny, Karadeniz, Denizcilik, Nakliyat, Klavuzluk, Limanlar.

A DUTCH CONSUL AT ODESA AND HIS CONTRIBUTIONS TO NAVIGATION IN THE BLACK SEA: CHEVALIER TAITBOUT DE MARIGNY’S MARITIME GUIDES AND MANUALS

ABSTRACT

Chevalier Taitbout de Marigny (1793-1852) lived in the Caucasus and the Black Sea region between 1813-1852. Collecting many maps, plans, sketches and images of the Black Sea coast during this period, he compiled guide books with different titles to advise sailors and merchants. His maritime works became so popular among western sailors, merchants, travellers, and geographers that they were translated into many languages. With the opening of the Black Sea to traffic, international maritime trade

* Gönderim Tarihi: 03.05.2021. Kabul Tarihi: 03.06.2021.

** Doç Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORDU. suygun27@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6682-6698.

in the Black sea thrived, and the sea traffic considerably increased, offering unknown challenges and posing unpredictable dangers. So, Marigny's guide books and alike had an exceptional significance among the guiding manuals for the ship captains as they helped with the safety and sustainability of navigation and commercial traffic. In this context, this article deals with Marigny's survey and guidelines about the bays, capes, gulfs, and ports of the Black Sea coast from Istanbul to Rize.

Keywords: Marigny, Black Sea, Maritime, Navigation, Guidage, Harbors.

Giriş

Karadeniz Rus sahillerinin II. Katherine döneminde uluslararası ticarete açılmasıyla (Küçük Kaynarca Anlaşması sonrası) Batılı denizciler, Karadeniz'in kuzey kıyılarına ilgi duymaya başladılar. Buradan ise bir zamanlar (Antik ve Ortaçağ) Rum, Venedik ve Cenevizlilerin yoğun denizcilik ve ticari rekabetine¹ sahne olan Anadolu Karadenizi'ne doğru yayıldılar, ancak burada türlü zorluklarla ve bilinmezliklerle karşılaştılar.² Bu nedenle bu denizi ve sahillerini öğrenmeye yönelik uzun, zorlu bir tecrübe ve öğrenme sürecine tabi oldular. Denizcilerin not ettikleri ya da kayıt altına aldıkları bu çalışmalar daha sonraki denizciler ve araştırmacılar için öncül ve ilham verici eserler oldu. Bu hırçın denizin ve coğrafyanın tehlikelerini azaltabilecek, denizcilerin hatalarını düzeltebilecek muhtelif milletlere ait seyyahların, araştırmacıların, diplomatların ve denizcilerin gözlemleri, çizmiş oldukları haritaları, kılavuz eserleri, denizciler için vazgeçilmez başvuru ve başucu kaynakları oldular. Osmanlı hakimiyetine girdiği andan XVIII. yüzyılın sonuna kadar mahrem ve bakir kalmış olan bu zengin deniz ve hinterlandı, denizcilerin olduğu gibi devletler ve tacirlerin de yoğun ilgisini cezbedi.³ XVIII. yüzyılın ilk dönemlerinde Tournefort gibi birkaç seyyahın Karadeniz liman kentlerine yönelik seyahatnameleri olsa da bunlar münferit ve süreksizdi, XIX. yüzyıldaki gibi sistemli, düzenli, kümülatif olmaktan uzaktı.⁴ Fransız denizcilerin başvurduğu kaynaklar ve haritalar

¹ Arthur de Graauw, makalesinde Karadeniz kıyılarında Antik ve Ortaçağ dönemlerine ait 388 limanın olduğunu belirtmiştir. Arthur de Graauw, "Catalogue of potential ancient ports in the Black Sea", *Mediterranée*, N. 126, 2016, s. 129; Ayrıca Venedik ve Cenevizlerin rekabeti için bkz. Jules Juliany, *Essai sur le commerce de Marsielle*, Tome II, Librairie du Commerce, Marseille-Paris 1842, s. 78.

² Taitbout de Marigny, *Portulan de la mer Noire et de la mer d'Azow ou description des côtes de ces deux mers a l'usage des navigateurs*, Imprimerie de la Ville, Odessa 1830, s. III.

³ Chevalier Taitbout de Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, Consul-Général des Pays Bas, Constantinople 1850, s. 11-12.

⁴ Tournefort eserinde denizcilerden ziyade kentlerin tarihi coğrafyası ve ekonomik ve zirai yapısı hakkında bilgiler vermişti. Pitton de Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant*, Tome III, Lyon 1717, S. 67-72.

oldukça sınırlıydı. 1772’de M. Bellin’in Karadeniz’e dair yapmış olduğu harita Fransız denizcilerin başvurduğu yegane haritaydı. Ancak bu haritada çok miktarda hata mevcuttu.⁵ Direktuvar Hükümeti’nden itibaren özellikle Fransa’nın Karadeniz’e olan ilgisi daha dikkat çekici bir şekilde arttı planlı ve sistemli bir hale dönüştü.

Önemli bir Fransız astronom olan Joseph de Beauchamp (1752-1801), coğrafi bir seyahat yapmak gayesiyle İtalya’da kiraladığı bir gemi ile 22 Kasım 1796’da İstanbul’a geldi, 1797 yılı Mart ayının sonunda ise Trabzon’a gitmek üzere Karadeniz’e açıldı. Beauchamp’ın amacı bu güne kadar Karadeniz hakkında yapılan mevcut haritalardaki çok sayıda hatayı tespit etmek ve bu denize ait yeni bir harita çizmekti. 5 aylık bir seyahatin ardından 9 Eylül 1797’de Karadeniz’den döndü. 1798’de tamamladığı çalışmasını *Relation historique et géographique d’un voyage de Constantinople a Trebizonde par mer* adıyla eser haline getirdi.⁶ Bundan hemen sonra Fransızlar, ticari ilişkiler komiserliği misyonu ile 1803 yılı eylülünde Fourcade, Allier ve Dupré’yi sırasıyla Sinop, Ereğli ve Trabzon’a gönderdi. General Brune, Ticari İlişkiler Komiseri olarak Trabzon’a atanan Dupré’yi götürmek üzere 29 Ağustos 1803’te Jouannin’e talimat verdi. Kaptan Teiseire komutasında bulunan *Jeune-Tropez* adındaki gemi bunları taşıdı. Jouannin’in önemli bir görevi de Karadeniz kıyılarındaki koy, burun ve limanlarını tespit ederek mesaha çalışması yapmaktır. Zira bu esnada Güney Karadeniz limanları Avrupalılar tarafından neredeyse hiç bilinmiyordu. Jouannin, bu amaçla Anadolu ve Kırım sahillerini inceledi. Jouannin 22 Eylül 1803’te İstanbul’da Büyük Dere Camii’nde ünlü astronom Joseph de Beauchamp (1752-1801) ile görüştü, Karadeniz limanları hakkında bilgi aldı.⁷ Jouannin, Karadeniz’deki gözlem ve araştırmalarını zorlukla tamamladı. Tehlikeli bir kış yolculuğundan sonra 22 Şubat 1804’te Fransa’ya döndü. (Memoire de l’Institut National de France, 1911, s. 316-317). Fransızlar, bundan sonra tüm Karadeniz kıyılarını doğru şekilde belirten bir haritanın yapılması için 1820 yılında Kaptan Gautier’i görevlendirdi.⁸

Ruslar da 1806 yılında Roubaud adlı bir tüccarı Trabzon’a konsolos tayin ettiler.⁹ İngilizlerin Karadeniz kıyılarına ilgisi ise 1800’lerin başında başladı.

⁵ Marigny, *Portulan de la Mer Noire*, 1830, s. 11.

⁶ M. Beauchamp, “Mémoire géographique et historique du voyage de Constantinople et historique du voyage de Constantinople a Trebizonde”, Jacques Morier, *Voyage en Perse, en Arménie, en Asie-Mineure et a Constantinople*, Fait dans les Années 1808 et 1809, Tome II, Paris 1813, s. 261-320; *Memoires de l’Institut national de France*, Tome 38, Imprimerie Nationale, Paris 1911, s. 317; ayrıca Beauchamp’ın Güney Karadeniz Kıyılarına yönelik çalışmasına Özgür Yılmaz şurada yer vermiştir. Özgür Yılmaz, “Fransız Belgelerine Göre 19. Yüzyılın Bailarında Güney Karadeniz Limanları”, *Mavi Atlas*, 7/1, 2019, s. 111-142.

⁷ *Memoires de l’Institut National de France*, Tome 38, s. 316-317.

⁸ Marigny, *Portulan de la Mer Noire*, 1830, s. 11.

⁹ Henri Deherain, “Les premiers consuls de France sur la côte septentrionale de l’Anatolie” *Revue de l’histoire des colonies Français*, XII. Anne, Paris 1924. s. 315-317.

İstanbul'daki İngiliz Elçisi tarafından Karadeniz limanlarını keşfe gönderilen Doğu Hindistan Şirketi (*East Indian Company*) Kaptan'ı John Macdonald Kinneir, 1813 baharında tüm Anadolu Karadeniz liman ve iskele kentlerini dolaşarak ayrıntılı raporlar hazırladı. Bununla konsoloslara, İngiliz denizci ve tüccarına kapı aralanmıştı. 1818'de İngiliz Arrowsmith tarafından Karadeniz'e ait bir harita çizildi.¹⁰ Ancak İngilizlerin Trabzon'a konsolos tayin etmeleri hayli geç bir tarihte gerçekleşti. Bu gecikmenin muhtemel nedeni Britanya'nın bu dönemde Osmanlı ülkesine yönelik konsolos tayinlerindeki belirsizlikti. 1825 tarihine kadar Osmanlı vilayetlerine tayin edilen konsoloslar *Levant Company* tarafından finanse ediliyordu. Britanya hükümeti 1825 yılından itibaren konsolos tayinlerinde yapısal değişim sürecine girerek, bu yetkiyi *Levant Company*'nin elinden aldı ve konsolosları doğrudan tayin etmeye başladı.¹¹ Bu nedenle Trabzon'a konsolos tayini hayli geç oldu. Bu belirsizliğin giderilmesinden sonra Lord Palmerston, 2 Mart 1830 tarihinde ilk İngiliz konsolos olan James Brant'ı Trabzon'a tayin etti.¹² İngilizlerin 1813 yılında Kinneir'i göndermesinden kısa süre sonra Fransızlar da 1818 yılı baharında Albay Rottiers'i Tiflis üzerinden Trabzon'dan İstanbul'a kadar uzanan Anadolu liman ve iskele kentlerini keşif amaçlı gönderdiler.¹³ Rottiers'in içe kapanık ve güvenlikten uzak Karadeniz kıyı kentlerini ziyareti ancak Trabzon Fransız Konsolosu Dupre'nin temin ettiği baştan ayağa silahlı korumalar refakatinde olabildi. Rottiers, Karadeniz kıyılarını ziyaret etme amacını şöyle dile getirmekteydi. *Osmanlıların fethinden bu yana Avrupalılar tarafından çok az bilinen bu bölgelerin mevcut durumları hakkında kesin bilgiler toplamak istedim. Bu kıyıların askeri ve ticari pozisyonları, tarımsal ve endüstriyel ürünleri, nakliye araçları, ithalat ve ihracatları, farklı milletlerin gelenekleri ve yasalarını not ederek gerçek bir resmini çıkarmak istedim.*¹⁴

Rusya, Fransa ve Büyük Britanya gibi devletlerin Karadeniz üzerine yoğunlaşmaları, bir müddet sonra Belçika, Hollanda gibi daha küçük tüccar devletlerin de ilgilerini bu bakir denize çevirmelerini sağladı. Çok sayıda yabancı mühendis, haritacı, denizci ve araştırmacı yüzyıl boyunca Karadeniz

¹⁰ Marigny, *Portulan de la mer Noire*, 1830, s. 11.

¹¹ Ahmet Dönmez, "The Role of James Brant in the Proces of Structural Changes in British Consulates", *Adalya*, S. 22, Yıl 2019, s. 363, 366.

¹² Reports relative to British Consular Establishments 1858-1871, Part 1, London 1872, s. 233; Dönmez, "The Role of James Brant...", s. 366; Özgür Yılmaz, "Victor Fontanier'nin Trabzon Konsolosluğu (1830-1832), *OTAM*., 35, Bahar 2014, s. 169. (153-195)

¹³ Rottiers askeri maksatla 1808'de Rusya'ya gelmiş Rus ordusunun hizmetine girmiş oradan Tiflis'e geçmiş 1818 yılına kadar burada kalmıştır. 1813 yılında Rusya ile Kaçarlar arasında imzalanan Gülistan Anlaşması'nın gerçekleşmesinde önemli misyon yüklenmiştir. Colonel Rottiers, *Itineraire de Tiflis a Constantinople*, Chez h. Tarlier, Libraire, Bruxxelles 1829, s. 7.

¹⁴ Colonel Rottiers, *Itineraire de Tiflis a Constantinople*, Chez h. Tarlier, Libraire, Bruxxelles 1829, s. 9.

kıyılarına yönelik haritalar, krokiler, resimler ve kılavuz eserler hazırladılar. Karadeniz kıyılarına yönelik harita ve plan hazırlamada Ruslar, Batılı devletlere nisbetle bir adım daha öndeydiler. Boudistchev adında bir Rus deniz yüzbaşı tarafından 1804 ve 1807 yılında Karadeniz'e ait haritalar çizilmişti.¹⁵ Özellikle 1825-1836 yılları arasında Rus bahriyesinden Manganari adlı mühendisin öncülüğünde Karadeniz'in tüm kıyılarını kapsayan mesaha çalışmaları yapılmıştır. Batılı devletlere ait araştırmacılar çoğunlukla Rusların hazırladıkları bu harita ve krokilerden istifade ettiler.¹⁶

XIX. Asrın ilk çeyreğinde Karadeniz Batılılar için cazibe merkezi haline gelmiş Avrupa başkentlerinde yoğun olarak tartışılan coğrafyalar arasına girmişti. Ruslarla, Avrupalıların yaptığı ortak mesaha çalışmalarının ardından Türk denizciler ve mühendisler de bilhassa XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Karadeniz'e yönelik harita çizimlerinde Avrupalılarla özellikle Ruslar ile birlikte çalışmışlardır.¹⁷ 1817-1819 yıllarında Karadeniz sahillerini boydan boya dolaşarak gördüklerini kaydeden M. Bijişkyan da bu ilgiye vurgu yaparak *son zamanlarda bazı Avrupalı müelliflerin aynı sahayı incelemeye teşebbüs ettiklerini, fakat tehlikeli addederek uğramadıkları yerler için faraziyeyle öteye geçemediklerini* söyler.¹⁸ Karadeniz kıyılarını seyahat etmek ya da bu bölgeler üzerine bilgiler toplamak niyetinde olan küçük devletlere mensup gezgin, diplomat ve araştırmacılar bu büyük devletlerin tecrübelerinden istifade ettiler. Bu noktada çalışmaya konu olan Hollanda Viskonsolosu, C. Taitbout de Marigny, (28 Mart 1793 Koron, Mora-11 Nisan 1852 Odesa). Karadeniz'e yönelik seyahatler ve seyahat yıllıkları üzerine çalışmaları toplamak amacıyla 1820 yılında Paris'i ziyaret etti. Burada tanıştığı Malte Brun adlı araştırmacı ona çok sayıda malzemeden ve seyahat kaydından bahsetti. Marigny'nin babası olan Jean Eustache Taitbout, Fransız genel konsolosluğuna hizmet etmekteydi, bu amaçla 1797'de İstanbul'da bulunmuştu.¹⁹ Marigny, Paris'te elde ettiği harita ve krokileri yayınlamak için Hollanda kralına başvurduğu sırada, kral onu yüksek korumasıyla hiç de yabancı olmadığı Karadeniz'de ticari seferlere rehberlik edecek bir çalışma oluşturması için görevlendirdi. Zira Marigny, henüz 1813

¹⁵ Marigny, *Portulan de la Mer Noire*, 1830, s. 11.

¹⁶ Örneğin 15 Kasım 1842 tarihinde Karadeniz'de harita çizmek için geştü güzar eden Rus gemilerine Sefain-i şahane taifeleri kumandanı Ethem Bey refakat etmiştir. Kendisine Rus amiral tarafından Karadeniz'e mahsus çok sayıda harita ve atlas verilmişti. BOA. A. AMD. 12/30, 15 Kasım 1842. Karadeniz'e yönelik harita örnekleri için bkz. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897; BOA. HRT. 622 a, 12 Ağustos 1923; BOA. HRT. H. 2180, 31 Ekim 1883.

¹⁷ Şakir Batmaz, "Osmanlı Denizlerinde Mesaha Çalışmaları", *Türkler*, C: XIV., Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, s. 915-918.

¹⁸ P. Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası 1817-1819*, Ter. Hrand D. Andreasyan, Fen-Edebiyat Basımevi, İstanbul 1969, Önsöz.

¹⁹ Chevalier Taitbout de Marigny, *Hydrographie de la mer Noire et de la mer d'Azow description topographique et archeologique de leurs côtes depuis le temps anciens jusqu'à nos Jours*, Trieste 1856, s. IV.

yılında Karadeniz üzerinden Rusya'ya gelmiş, uzun süre II. Alexandre'nin hizmetinde çalışmıştı. Marigny'nin Rusya'daki amacı bu güne kadar Avrupalılara kapalı olan Kafkasya'yı ziyaret etmektir. Marigny, 1818'de bu amacına ulaştı. Görevi, Kafkas dağları ile Rusya arasında ticari münasebet kuracak oluşumlara yönelik çalışma yapmaktır. Amacına ulaştıktan sonra ülkesine döndü. Marigny'nin Kafkasya'ya dair yılları alan çalışması *Voyage en Circassie par le Chevalier Taitbout de Marigny, Présentement Consul de S. M. Le roi des Pays Bas a Odessa avec Vues, Costumes & C.* adıyla 1836'da Odesa'da yayınlandı.²⁰ Marigny kralın tayin ettiği görev gereği 1821 nisanında *Therese* adında brik tarzı yelkenliye binerek Karadeniz'e doğru yola çıktı. Rum isyanının başladığı bir sürece denk geldiğinden Karadeniz'e geçişler yasaklanmıştı. Bu nedenle zorunlu olarak 18 ay Adalar Denizi'nde (Archipel, Ege) kaldı. Bu esnada Adalar Denizi'ndeki adaları dolaşarak çizimler yaptı ve Rumca öğrendi. 1823 kışında nihayet İstanbul'a ulaştı. Mart 1824'te tüm Karadeniz sahillerini dolaşmak üzere denize açıldı.²¹ Hollanda Kralı onu öncelikle Odesa konsolosu (1831) daha sonra tüm Karadeniz ve Azak Denizi'nden sorumlu genel konsolos olarak atadı (1848). Marigny, Karadeniz'i ziyaret esnasında Rus, Fransız ve çok sayıda subay ve denizcinin kıymetli haritalarını, krokilerini, resim ve planlarını topladı. 1824-1851 yılları arasında Karadeniz ve Azak Denizi'ne dair yapmış olduğu tüm çalışmalarını farklı zamanlarda muhtelif başlıklar altında yayınladı. İlk olarak 1830'da *Portulan ou description des ports de la mer Noire et de l'Azow*, Odesa'da²², ayrıca aynı yıl *Manuel du pilot de la mer Noire et de la mer d'Azov* adıyla Marsilya'da basıldı.

Marigny eserinin 1830 basımında 36 plan, 5 resim, 26 liman resminden istifade etti. Çalışmasını daha sonra tekrar gözden geçirerek düzeltmeler ve eklemeler yapan Marigny, son halini 1850 yılında "*Pilot de la mer Noire et de la mer d'Azov*" adıyla İstanbul'da yeniden yayınladı. Eseri kaleme alırken 77 atlas ve plandan istifade etti.²³ Çalışmamıza konu olan son hali Avrupa'da özellikle denizciler ve tüccarlar arasında büyük ilgi gördü. Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Rumca olmak üzere dört dile çevrildi.

Marigny'nin İstanbul'dan Rize'ye kadar olan Osmanlı kıyılarına yönelik denizcilik çalışması araştırmamıza konu olmuştur. Marigny'nin eserinde belirttiği liman, koy ve burunlara dair tespitleri eleştirel bir yaklaşımla ele alınmış, edisyon kritiğiyle beraber Osmanlı ve diğer yabancı haritalarla mukayese edilerek gerekli düzeltmeler ve eklemeler yapılmıştır. Bilhassa Marigny'nin

²⁰ Chevalier Taitbout de Marigny, *Three Voyages in the Black Sea to the Coast of Ciscaia: Sketches of The Manners, Customs, Religion of the Ciscassians*, London 1887, s. III-IV.

²¹ Marigny, *Hydrographie de la Mer Noire et de la Mer d'Azow*, s. III-VI.

²² Odesa basımı için bkz. Taitbout de Marigny, *Portulan de la mer Noire et de la mer d'Azow ou description des côtes de ces deux mers a l'usage des navigateurs*, Imprimerie de la Ville, Odessa 1830.

²³ Marigny, *La mer Noire et de la mer d'Azov*, s. 8-10.

tespit etmiş olduğu mesafeler, dönemin kabul gören ölçüm teknikleri ile yapıldığından, günümüzde yapılan gelişmiş teknik ölçümlere göre hayli hatalı olduğundan bu hatalara yeri geldikçe temas edilmiştir.

İstanbul-Rize Arasındaki Seyir Güzergâhları ve Demirleme Noktaları (Koy, Liman, Burun ve Körfezler)

İstanbul'dan Batum'a kadar uzanan Anadolu sahilleri neredeyse tamamen limanlardan mahrumdur. Uygun limanlar ancak zaman zaman bulunur, bunlar da genellikle elverişsiz ve kötü durumda olurlar, yaz mevsimi haricinde gemiler için hiçbir güvenlik sunmazlar. Yüksek dağlar açık deniz rüzgârını etkisiz kılmazdı hiçbir noktadan limanlara yanaşamazdı. Bu durum Karadeniz'in diğer bölgeleri için de benzerdir. Karadeniz, en ufak bir güvene layık görünmese de fırtınalara karşı sığınılabilir çok sayıda demirleme yerleriyle iyi bir hizmet sunar. Ancak bu hakim rüzgârların itişine her yerde güvenilmemeli, görünüşte aynı konfigürasyon sunmasına rağmen bazı bölgelerde bu itiş daha kuvvetli olur. Anadolu sahillerinde rüzgârlar daha da şiddetlidir, batı rüzgârlarına karşı kendinizi garanti altına almanız gereklidir²⁴. Okyanuslarda ve açık denizlerde tecrübe sahibi olan yelkenli ve buharlı gemi kaptanları dahi Karadeniz'in aniden ortaya çıkan, yön değiştiren rüzgârları, dalgaları ve akıntılarına karşı çaresiz kalabilmekteydiler. Marigny'nin özellikle rüzgarlara yönelik verdiği bilgiler, kalyonların hakimiyetini buharlı gemiler lehine kaybettiği bir döneme denk geldiğinden daha çok geleneksel denizciler için çok büyük önem arz etti. Sonraki dönemlerde ise bu mevcut haritalar araştırmacılar ve denizciler tarafından buharlı gemilerin ihtiyaçlarına göre yeniden tekrardan düzenlendi ve güncellenmeye devam etti. Bu dönem aynı zamanda ilkel tip buharlı gemilerin de görünmeye başladığı bir dönem olduğundan, Bu nedenle sigortacılık şirketleri dahi Karadeniz'de seyreden gemileri sigorta kapsamına alırken diğer denizlere oranla daha yüksek rakamlar talep etmekteydiler.²⁵

Rize'den İstanbul'a kadar uzanan oldukça tehlikeli Karadeniz sahillerinde bulunan elverişli koy, liman, burun ve körfezlerin adları ve yapıları hakkında yeterince bilgi ve tecrübe sahibi olmayan uzun yol kaptanlarının bu sularda gemilerini seyretmeleri neredeyse imkansızdır. Anadolu Karadenizi'nde kıyı boyunca uzanan gizli kayalardan, fırtınalardan, ters rüzgârlardan, akıntılardan ve dalgalardan mahfuz olan az sayıdaki belli başlı koy, liman, körfez ve demirleme noktaları ve yapıları Marigny'nin uzun yıllara ve çok sayıda kaynağa dayandırarak yaptığı çalışmada tespit edilmiştir.²⁶

²⁴ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 147.

²⁵ Süleyman Uygun, *Osmanlı Sularında Rekabet Mesajeri Maritim Vapur Kumpanyası (1851-1914)*, Kitap Yayınevi 2015, s. 321. AFL. 1997 002 5235, *Service Maritimes des Messageries Imperiales, Reglement General du Service Exterieur*, s. 250.

²⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 147-148.

Makriyalos, Kisé, Soumla: Gunié'nin (Batum'un Batısı'nda 11 kilometre mesafede bulunan bugünkü adı Gonio) Güneyinde ve 25 derece güney batısında 6 mil uzağında Makrialos koyunda demirledik, Kise, Makrialos'a 8 mil uzaklıktadır ve Soumla (Günümüzde Rize'nin Fındıklı ilçesine bağlı Sümer olarak geçmektedir) ise 12 mil mesafededir. Bunların üçü de batı rüzgârına açıktır.²⁷

Soğuk Su (Soouk-Sou): Kıyıdan dönüšte çok da önemli olmayan kuzeyde karşı karşıya kaldığımız Suidole ya da Soğuk Su görünür. Burası Sümela'ya 12 mildi. Burada bir yerde Atina adı verilen bir nehir bulunur. Bu yerde Bouleb ya da Boğdal Dere'de bir körfez şekil bulur. Bunun doğusunda üç taraftan kesilmiş gibi görünen oldukça yüksek bir tepe üzerinde ahşap kaplı bir masa görünümüne sahip bir yerleşim yeri görünür, sakinleri buraya Eski Trabzon der. Masa görümüne benzer Trabzon'un aslında Rize'nin hayli doğusunda olan eski Trabzon yerleşimi için kullanıldığı, geç dönemlere doğru ise bu tanımlamanın yeni Trabzon için kullanıldığı anlaşılmaktadır.²⁸ Eski Trabzon'nun hemen doğusunda bir de Kız Kalesi bulunmaktadır.²⁹

Kaynak: BOA. HRT. H. 2180, 31 Ekim 1883. Eski Trabzon'un yeri için ayrıca ek 4'te bulunan Osmanlı haritasından bakınız.

Kız Kalesi (Kizekalé) Burnu: Atina'nın Nehri'nin batısında Kizekale yer alır. Bu kalenin adı kimileri tarafından yanlış bir şekilde Kemer Kale olarak bilinir. Bundan daha sonra bahsedilecektir. Burun kıyıdaki bir kaya üzerinde eski bir Türk kalesinden tanınabilir, Türkler bu kaleye Kız Kale adını verir.³⁰

²⁷ Makriyalos, Kise ve Sümela ekte verilen haritada da gösterilmiştir. BOA. HRT. 2180, 31 Ekim 1883.

²⁸ Eski Trabzon'un haritadaki yeri için bkz. BOA. HRT. 2180, 31 Ekim 1883.

²⁹ BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

³⁰ 31 Mayıs 1897 tarihli haritada burası Kıs Kalesi olarak belirtiliyor. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

Kemer Burnu: Kemer Burnu bu kalıntılara 6 mil uzaklıkta batıya doğru oldukça belirgin bir yerde yer alır. Burayı batıda 24 derece kuzeyde 12 mil uzakta Prios Burnu'ndan saptarız. Bu aralıkta kıyı uçsuz bucaksız dağlarla çevrilidir.

Rize: Prios Burnu'nun doğusunda Askaros Burnu'nun batısında bir noktada yer alır, Rize Koyu, bu burunlar tarafından şekillendirilmiştir. Batı'dan Kuzey Batı'ya doğru uzanan kıyı şeridi korunaklıdır ve kara yönünden kuzeyden ve kuzeydoğudan keşfedilebilir. 3 kulaç derinlikte kum bulunur, şehrin kuzeyinde burna doğru zemin kumluk, deniz kabuklarıyla doludur. Şehrin kuzeydoğusundan yarım mil açıkta çamur olduğu raporlanmıştır.³¹

Piriyos (Pirios) Burnu: Pirios Burnu, kıyından çeyrek mil uzaklıkta sığ kayalıklarla çevrilidir. Burun ile Rize arasında kıyıda bir kule bulunur. Diğer iki kule doğuda plajdan görülür. Kıyının yanında küçük bir dağ, tepesinde eski bir şato yer alır³².

Araklı ya da Ereğliye Burnu (Iraklia): Rize'den Fidje Burnu'na (Fici Burnu) ve Sürmene'nin kazası Araklı'ya kadar demir atılacak bir nokta söz konusu değildir. Araklı koyu batısında benzer adla Araklı Burnu'yla şekil bulmuştur, Burun 13,5 mil batıda 16 derece Fidje Burnu'nun güneyindedir. İkisinin arasında güneğe doğru yeterince dikkati çeken bir sahil mevcuttur.³³

Kovata: Araklı Burnu'ndan Trabzon'a doğru 14,5 mil mesafededir. Bu arada yine Falko (Falkos) Burnu³⁴ ve Kovata ya da Kovata Bache koyunu görürüz, Trabzon'un doğusunda 4,5 mil mesafede Batı rüzgârlarına karşı güvenli bir konumdadır.

Trabzon: Oros (Yoroz) Burnu, Trabzon'un 15 mil batısında, 25 derece kuzeyinde yer alır. Kentin kuzeyinde sert bir çıkıntı vardır. Bu şehrin herhangi bir kıyından tanınmasını kolaylaştırır. Şurada burada çok sayıda beyaz kaya bulunur. Sahilleri yırtık ve kırmızımsıdır, ucunda konik bir höyük yükselir. Açık denizden gelip Trabzon'u keşfedebiliriz. Batısında bir vadi ve büyük beyaz bir falez bulunuyor. Küçük şehir Platana, Trabzon ile Yoroş Burnu'na eşit mesafededir.³⁵

Trabzon sadece doğuda kötü bir demirleme yerine sahiptir. Alçak ve düz bir burunda evler bulunur ki buraya Güzel Saray ya da Eski Saray denir. Burada yarım kulaç derinlikle küçük bir koy ve küçük bir kumsal bulunur. Çömlek yapımcılarının ikamet etmesi dolayısıyla adına Çömlekçi denir. Onu çevreleyen kayalardan kaçınmak için yarım mil rotadan sapmak gerekir. Burada 8 ve 5 kulaç derinlikte demir atmak için geniş kumluk mevcuttur, buraya akın edilir.

³¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 148.

³² Piriyos Burnu'nun yanında ayrıca Rize'nin hemen doğusunda Askaros Burnu da bulunur. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

³³ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 149.

³⁴ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

³⁵ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 149.

Batı, güneybatıdan ve doğu ve güneydoğuya kadar demirlenebilir ancak batı ve kuzeybatıdan doğuya doğru rüzgârlara açıktır. Kıyıdan 5 kulaç derinlikten sonra zemin kumlu ve midye kabuklarıyla doludur. Bu demirleme yeri yıl boyunca özellikle yazın çok güzeldir. Çömlekçi sahilinin ötesinde Eleoussa denen bir burun vardır.³⁶ Bu burun Osmanlı haritalarında Çömlekçi Burnu olarak gösterilmektedir.³⁷ Ayrıca Batısında Kalamata adında bir yer de bulunur. Burası Çömlekçi Burnu'nun batısında, Polathane'nin ise doğusunda yer alır.³⁸ Geniş Değirmen Dere Vadisi'ne 0,25 mil mesafede, bir nehir denize dökülür, burada taştan bir köprü, birçok kemer bulunur.

Şehrin karşısında batısında küçük Çömlekçi Koyu, nehirden denize akan kalıntılarla doludur, bunlardan sakınmak için 0,10 mil açıktan seyretmek gerekir.

Trabzon'un koordinatları şöyledir:

Enlem	41°	01	00
Boylam	37°	25	36

Polathane (Platana): Trabzon'un 6 mil batısındadır. Burada Platana adında küçük bir şehir vardır. Hemen batısında ise Akçakale ve Akçaabat bulunur.³⁹ Mükemmel bir koya sahip olduğundan Trabzon'a gelen gemiler buraya uğrarlar.⁴⁰ Buranın açık deniz rüzgârlarından bile korunaklı ve güvenli bir yer olduğu söylenir, bu demirleme yeri kuzey ve kuzey batıdan doğuya kadar demirlemeye açıktır. Kara burada oldukça belirginleşir. Nehirden 0,10 mil açıktaki 5 kulaç derinlikte geniş kumluk vardır ve biraz uzakta derinlik 10, 15, 20, 25 kulaca yükselir. Sonucu demirleme mahalli Platana Nehri'nin 4/3 mil uzağındadır. Binalar sahile doğru bakar arkaları dağlarla kapalıdır. Küçük Sargana Burnu şehirden kuzey yönünden bir mil mesafede, güney yönünden 0,25 mil mesafededir. Burada 0,10 mil mesafede bazı kayalar vardır.⁴¹ Marigny'nin belirtmediği bazı önemli noktalar da Polathane limanının hemen batısında bulunur. Sargana Burnu'nun batısında Zeytin Burnu'nun ise doğusunda çok yakınında İncir Burnu yer alır. İncir Burnu'nun ise batısında yakın bir noktada İskefe yer alır.⁴²

Yoroz (Yeros) Burnu: Geniş Burnuyla genel olarak Oros yada Yeros olarak bilinir. İki burunla şekil bulur. Bunların birinin adı Trabzon'un 25 derece

³⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 149.

³⁷ BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

³⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 149.

³⁹ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897; HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

⁴⁰ Polathane limanı bölgenin en iyi mahfuz demirleme noktalarından biri olduğu için buharlılar döneminde dahi gemiler fırtınalı havalarda bu limana sığınmaktaydı. Burası aynı zamanda salgınların arttığı dönemde iyi bir karantina merkezi olarak da kullanılmaktaydı. Uygun, *Osmanlı Sularında rekabet*, s. 286; AFL. 1997 002 4487, *Raport general de service de Trebizonde*, Exercice 1892 Chapitre 2, Secretariat.

⁴¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 150.

⁴² BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

kuzey batısında bulunan Zeytin Burnu, diğeri ise 3,5 mil uzaklıkta 18 derece kuzey batısında yer alan Yoro Burnu'dur.⁴³

Yoro Burnu koordinatları:

Enlemi	41°	07	30
Boylam	37°	02	40

Büyük Liman: Yoro Burnu'nundan Zeytin Burnu olarak adlandırılan diğeri bir burna kadar farklı demirleme noktaları bulunur. Zeytin Burnu'na yakın komşu olan Kioleli (Görelle) 10,5 mil mesafede ve 14 derece güneydoğusunda yer alır. Burada güzel bir demirleme yeri mevcuttur. Buranın doğusu batı rüzgârlarına karşı korunaklıdır ve doğusundan, kuzeydoğusuna kadar güzel bir zemine sahiptir. Burası Çeşme Altı ve Büyük Liman olarak anılır⁴⁴. Büyük Liman'dan 2 mil Batı'ya doğru Kioleli (Görelle) Burnu bulunur. Görelle'den sonra Çavuşlu gelir.⁴⁵ Ondan hemen sonra gelen Karaburnu yani Kara Burun ise Görelle'den 10 mil uzaklıktadır, Görelle ve Kara Burun oldukça alçaktır.⁴⁶

Tirebolu (Tripoli): Tirebolu şehri Kara Burun'dan 5, 5 mil batıda, 26 derece güneyde üç küçük burun ve iki koy üzerinde yer alır. Batı koyunda çok miktarda kaya vardır, diğeri ise 5 ila 6 gemi barınabilir, burası kuzey rüzgârlarına açıktır, derinliği üç kulaçtır.

Şehrin kuzeydoğusuna doğru Halka Vala küçük plajında 8-10 kulaç derinlikte iyi bir demirleme yeri vardır.⁴⁷ Bu plaj Halka Vala Nehri'nin denizde dökülen ağzında yer alır.⁴⁸ Tirebolu'nun doğusundan denize dökülen Halka Vala Nehri çoğu Osmanlı haritasında Harşit/Harşut Çayı ya da nehri olarak geçer, bu gün de adı Harşit Çayı olarak bilinmektedir.⁴⁹

Fırın Taşı (Fouroune Tachi): Yaklaşık olarak Trebolu'nun 2 mil batısında küçük bir burnun yanında bulunur. Burada iki adet gizli kayalık vardır. Türkler buna Fırın Taşı derler.⁵⁰ Fırın Taşından hemen sonra Lagaas, Lagaş gelir. Lagaş'tan sonra Zefre Koy'una gelinir.⁵¹

⁴³ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 151; ayrıca Zeytin Burnu ve Yoro Burnu için bkz. BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864; BOA. Y. PRK. BŞK. 68/84, 29 Mart 1903; HRT. H. 622 a, 12 Ağustos 1923.

⁴⁴ Büyük Liman ve Çeşme Limanı'nın haritadaki yeri için bkz. İBB. Atatürk Kiataplığı HRT. 1317, BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897; İBB. Atatürk Kiataplığı Hrt. 001447; İBB. Atatürk Kiataplığı Hrt. Gec. 0065, Trabzon, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Şarki Karahisar vilayetleri.

⁴⁵ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁴⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 151.

⁴⁷ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 151.

⁴⁸ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897

⁴⁹ İBB. Atatürk Kiataplığı HRT. 1317; İBB. Atatürk Kiataplığı Hrt. Gec. 0065, Trabzon, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Şarki Karahisar vilayetleri; İBB. Atatürk Kiataplığı Hrt. 001447.

⁵⁰ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 152.

⁵¹ İBB. Atatürk Kiataplığı Hrt. 001447. Kimi haritalarda burası Çam Burnu olarak da verilmektedir. İBB. Atatürk Kiataplığı Hrt. Gec. 0065, Trabzon, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Şarki Karahisar vilayetleri.

Zefiros Burnu yada Zefire/Zefre: Burası batıdan 9 derece güney batıdan sınırlandırılmış bir koydur, Zefre Burnu'nun bu koya uzaklığı 5,5 mildir, Zefre güneye doğru iki mil içeridedir. Küçük şehir Zefre Burnu'nun 2 mil yakınında yer alır, burada batı rüzgârlarından kuzeybatı rüzgârlarına kadar korunaklı bir demirleme yeri vardır. Doğusunda ve kuzeydoğusunda 5 ila 10 kulaç derinlikte demirlemek için geniş bir kumluk vardır. Zefre Burnu'na doğru sahilde kör kayalar bulunur. Bunlara dikkat edilmesi gerekir.⁵²

Giresun (Kirasonde, Kerassunde): Giresun, Zefre Burnu'nun 11 mil batısında ve 25 derece güneye doğru içeriye gömülü bir şekilde, denize doğru uzanan alçak ve küçük bir burnun üzerinde belirir. 1/3 mil mesafede kuzey yönünde tam karşısında Palamida adında büyük bir kayalık vardır.⁵³ Aghios Vassilios Burnu (Aya Vasili Burnu) bunun 5 derece kuzey batısında yükselir. Adanın merkezinden 6,5 derece doğuya doğru Giresun görünür. Bu ada resifi ile şehir arasındaki geçişte tam ortada derinlik 12 kulaçtır. Giresun'un doğusunda bulunan Demir Kapı Limanı'nda, 13 kulaç derinlikte küçük bir demirleme noktası bulunur, Batı ve Kuzeybatı rüzgârlarına karşı korunaklıdır. Ancak burada kuzeydoğudan esen rüzgârlara karşı 2 yada 3 adet demir atılarak önlem alınır. Oldukça sert dalgalara karşı 16 kulaç derinlikteki zemin demir atmaya daha uygundur, tek çapa bile yeterli olabilir.⁵⁴

Demirkapı'dan 1 mil doğuda küçük bir burun vardır, bunun doğusunda Pougatchik adında küçük bir demirleme koyu bulunur, kıyından biraz açıkta 10 ila 12 kulaç derinlikte zemin çapa atmak için müsaittir. Demir Kapı gibi batıdan kuzey batıya doğru çevrilidir, kuzeydoğusunda 1 mil açıkta bir ada vardır. Bu ada Giresun'un 1 mil doğusunda kışın bir güzel bir demirleme yeri sunar, 3 ila 4 gemi burada demirleyebilir. Giresun'un batı yanındaki Aya Vasili Burnu'na doğru uzanan yarımada'nın doğu istikametinde bir kaya dizisi mevcuttur ve sonra güneybatıya doğru 1/3 mil genişliktedir. Burada Lonca yada Pazar limanı adındaki yerde 8 ila 10 kulaç derinlikte demir atılacak kum yığını mevcuttur. Batı rüzgârlarından korkulduğu için eksiklerine rağmen Demir Kapı'ya sığınılır. Batlama'nın ağzında tam karşısındaki koyda 20 kulaç kadar derinlikte, batıya doğru bazı gemiler demirler.⁵⁵

Aya Vasili, Ayvasıl (Aghios Vassilios) Burnu: Aya Vasili'ye⁵⁶ doğru yaklaşıldığında bir plajın kıyı boyunca uzandığı, derinliğin azaldığı, kumluk

⁵² Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 152.

⁵³ Marigny'nin söz ettiği Palamida bir Osmanlı hartasında Palnama olarak geçmektedir. Palnama'nın mevkiisi için bakınız. *İBB. Atatürk Kiataplığı* Hrt. 001447.

⁵⁴ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 152-153.

⁵⁵ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 152-153.

⁵⁶ Feridun Emecen burayı Ayvasıl olarak ifade eder. Bkz. Feridun Emecen, *Karadeniz Kıyı Kentleri*, İstanbul 2020, s. 120, 195.

sahanın arttığı görülür. Burası gemilere Batı rüzgârlarından korunaklı güzel bir demirleme yeri sunar, en ucuna doğru bazı kayalıklar vardır.⁵⁷

Ordu ya da Laze Limane: Aya Vasili'den batıya doğru Ordu'ya kadar sahil genellikle kumsaldır. Aya Vasili'den kuzeybatıya doğru 20 mil uzaklıkta Boztepe Dağı'na kadar uzanan kıyı şeridinde iki plajın arasında dikkate değer demirleme yeri bulunur. Bunlardan biri Boztepe'nin doğusunda Melet Irmağı, diğeri batısında Perşembe. Bazı coğrafyacılara Boztepe Burnu olarak adlandırılan Laz Limanı için Karadeniz Anadolu'sunda bulunamaz, eşsiz bir yer olduğu bilgisini verir.⁵⁸ XIX. Yüzyılın son dönemlerine kadar Laz Limanı⁵⁹ olarak bilinen bu yerin adının sonradan Kiraz Limanı'na dönüştüğü bilinmektedir. 1818'de bu limana uğrayan Fransız Albay Rottiers, Laz Limanı olarak ifade ettiği bu limana her daim 20 kadar kadirganın demirleyebildiğini belirtir. Hatta bu limanda eski Antik çağlardan kalma iki adet gözetleme kulesinin kalıntılarının bulunduğunu söyler⁶⁰. Köy ya da kasaba (bourg) şeklinde olan Ordu'nun denize uzanan ayağında bu demir atma yerinin bulunması büyük bir lütuftur. Bu sayede Batı rüzgârlarından kendinizi garanti olarak muhafaza edersiniz. Ancak Laz Limanı, kuzey ve doğu rüzgârlarına açık bir konumdadır. Bu limanın 5 ila 10 kulaç derinlikte zemininde çamur ve kum tabanı bulunur. Boztepe'nin kıyıya uzanan en ucunda Bozuk Kale olarak adlandırılan yüksekçe bir kaya vardır.⁶¹ Vital Cuinet bu kalenin antik dönemden ziyade Bizanstan kalma bir kale olduğunu belirtir.⁶²

Kulelerin varlığı coğrafi olarak korunaklı olan bu limanın Antik Çağlar'dan beri birçok denizci tarafından kullanıldığına işarettir. Limanın Laz Liman'ından Kiraz Limanı'na dönüşümüne dair isim değişikliğinin neden ve nasıl olduğu araştırmaya açık bir konudur.

Vona Koyu: Vona Koyu, Bozuk Kale'nin 3 derece kuzey batısından geniş bir koy olarak başlar ve 6 mil uzaklıkta yer alan Vona Burnu'nda biter.⁶³ Bu koy tüm Anadolu sahillerinde büyük bir üne layık görülmüştür ve bu koya tamamen güvenilebilir. Diğerlerinin yanı sıra Boztepe'nin batısında bulunan Perşembe'de de dikkate değer bir plaj bulunur. Kıyı boyu deniz milinin 10'da bir uzaklığında kuzeye bakan kısımlarda zemin kum ve kabuklulardan oluşur. Denizden biraz

⁵⁷ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 153.

⁵⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 153-154.

⁵⁹ Rottiers Karadeniz kıyılarına dair çizmiş olduğu haritada da Ordu Limanı'nı Laz Limanı olarak belirtmişti. Ek 1'de verilmiştir. İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3.

⁶⁰ 1818'de Ordu'yu ziyaret eden Fransız Albay Rottiers de bu limandan Laz Limanı olarak söz etmektedir. Colonel Rottiers, *Itineraire de Tiflis a Constantinople*, Chez h. Tarlier, Libraire, Bruxxelles 1829, s. 234.

⁶¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 154.

⁶² Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie, Geographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province, de l'Asie-Mineure*, Tome Premier, Paris 1892, s. 81-82.

⁶³ Vona Burnu'nun yeri için bkz. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897; İBB. Atatürk Kitaplığı. HRT. 1317.

açıkta 5, 10, 15, 20 kulaç derinlikte zeminde bulunan geniş kumluklar demirlemeye müsaittir.⁶⁴ Fransız Albay Rottiers'e göre burada kışlamak için çok sayıda Türk kayığı demirlemekteydi.⁶⁵ Fransız Samsun Konsolosu H. Cortanze ise Samsun Limanı'nın çok açık ve kuzey batı rüzgârlarına karşı korunaksız olduğundan fırtınalı havalarda gemilerin yükleme ve boşaltma işlemleri için Sinop yada Vona limanlarına sığınmak zorunda kaldıklarını bildirir.⁶⁶

Perşembe'den Kaza Ağzı'na (Kozagzı) olan mesafe 2,5 mil, Kozagzı'ndan Kikla'ya (Muhtemelen Kışla Limanı) 0,75 mil, ve Vona Limanı'nın 1 mil kuzeyinde bulunan Çeşme Önü, demir atma yerleri olarak özellikle tercih edilir.⁶⁷ Kuzey Doğu yönünden, güney doğu yönüne doğru rüzgârlara açık olan bu demirleme yerlerine şiddetli rüzgârlar asla yaklaşmaz, oldukça mahfuz ve güvenlidir. Bazen şiddetli dalgalara karşı lüzuma göre iki demir atarsınız, böyle olmakla birlikte yayvan kumlukta 5 kulaç derinlikte tek bir demir atmanız bile yeterli olur. Çeşme önünün kuzey tarafında bir çeşme bulunur, burası daha fazla güvenlik sunar. Anadolu'nun değişik bölgelerinden çok sayıda gemi kışlamak için Vona Koyu'na gelir. Bunların sayıları bazen 200 ya da 300'ü bulur.⁶⁸

Yason Burnu: Yason Burnu, Vona Burnu'nun 5,5 mil batısında 10 derece kuzeyindedir. Bunların aralarında bir mil sahil şeridi boyunca Batı ve Doğu rüzgârlarından korunaklı demirleme yerleri vardır. Vona Burnu'ndan 2 mil koy içerisinde bir ada dikkati çeker ki Türkler buna Cennet Kale derler. Yason burnu alçaktadır, etrafı kayalıklarla çevrilidir, burnun en ucunda bir Rum kilisesi vardır.⁶⁹

Yason Burnu'nun koordinatları:

Enlem	41°	09	00
Boylam	35°	20	45

Fatsa Koyu: Karacık Burnu (Karacık Burnu) Yason'un 28 derece güneyinde ve 10 buçuk mil batısında bulunur. Yason ile Karacık arasında, Karacık'ın yakınında ve güneyinde dikkat çekici bir koy bulunur ki adını küçük Fatsa

⁶⁴ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 154.

⁶⁵ Rottiers, *Itineraire de Tiflis a Constantinople*, s. 241; Vona Limanı balıkçılara has yada fırtınalı zamanlarda gemilerin sığınağı olma özelliğini geçmişten günümüze kadar sürdürmüştür. Vona ya da Perşembe limanı için bkz. İlhan Ekinci, "Siyasetin Gölgesinde Limanlaşmamış Bir İskele Perşembe (Vona) İskelesi", *OÜSBAD*, S. 12, 2015, s. 150; Ekinci, *Halk, Ayan ve Devlet Tanzimat Devri Ordu Kazası*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s. 243, 250.

⁶⁶ AFL. 1997 002 4467, *Rapport general de service de Samsoun, 1898, Chapitre 4, Trafic*.

⁶⁷ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 154, Çeşme Önü ve Kozagzı'nın haritadaki konumu için bkz. BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864; BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁶⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 154.

⁶⁹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 154; BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864; *İBB. Atatürk Kitaplığı Hrt. Gec. 0065*, Trabzon, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Şarki Karahisar vilayetleri. Ayrıca Manastır *İBB. Atatürk Kitaplığı HRT 1447*, nolu haritada da gösterilmiştir.

kasabasından almıştır⁷⁰. Buradan bir mil uzakta 0, 66 mil boyunca bir kaya yığını yükselir. Bu kayalıkların etrafında batısında başka bir burun vardır. Bu burna az bir mesafede kuzeye doğru 12 kulaç derinlikte zemin kumluktur. Bu koyda neredeyse her tarafa derinlik olağanüstüdür, 95 kulacı geçer, sert kıyıda derinlik 10 ve 13 kulaç civarındadır. Kuzeydoğu-kuzeybatı yönünde büyük rüzgârlara açık olan bu derinlikte demirlemekten sakınılmalıdır.⁷¹

Ünye: Karacık Burnu'ndan 9 mil batıda, 32 derece kuzey batı yönündedir. Yason Burnu'na ise 17 mil mesafededir. Tachekhane (Taşkana Burnu) Burnu'nun doğusunun bir bölümünde kurulmuştur.⁷² Taşkana Burnu doğusunda Ünye Limanı'nı oluşturur.⁷³ Bunu takip eden kumsalda, güzel bir vadinin yanında bir dağ dikkati çeker, Türkler buna Cenuve Kale (Djenouves kale, Cenova, Ceneviz kalesi muhtemel) diyorlar. Bundan yarım mil uzakta batıda bir burun bulunuyor, burnun kara kısmına doğru hemen yakınında bir kale ve küçük bir adacığa adanmış St. Nicola Kilisesi bulunuyor. Burnun etrafı keskin kayalarla çevrili olduğundan bunlardan kaçınılmalıdır. Burnun en ucundan kumsala kadar şehrin bittiği noktada aşağı yukarı bir buçuk mil uzaklıkta deniz biraz derinleşiyor. Şehirden kıyı boyunca çeyrek milde, tabanda kumluk bir zemin vardır, derinlik 2 kulaç ölçülmüştür. Yarım mil ötede 3 kulaç derinlikte kum taban, 1 mil ötede ise 6 kulaç derinlikte çamur ve kum tabanı mevcuttur. Bu son durakta Kuzey Batı Burnu vardır. Kuzey rüzgârları tehlikelidir bu koyda 2 demir atmanız elzemdir.⁷⁴

Ünye'nin koordinatları:

Enlem	41°	08	50
Boylam	34°	58	07

Ünye'nin Batısına doğru düzlükler başlar ve kuzeyinde mevcut olan geniş bir ormanlık vardır. Çaltı Burnu/Çaldı Burnu, (Tchaldi Bournou, (Çaltı Burnu Ünye-Samsun arasında Yeşilirmak-Terme Suyu'nun oluşturduğu geniş delta ovasının doğu ucundadır) Ünye'den Batı'ya doğru 16 mil uzaklıkta, 33 derece kuzeydedir.⁷⁵ Burnun yakınındaki tüm sahil demirlemek için sağlıklıdır. 1,5 milden 3 mile kadar derinlik 10 kulaçtır.⁷⁶

Terme Koyu: Terme Nehri'nin denize döküldüğü yerin karşısında, Çaltı Burnu'nun 3,5 mil güneyinde güzel bir koy vardır, dört beş kulaç derinliği çamurdandır. Bu koy kuzeyden doğuya ve güney doğuya esen rüzgârlara açıktır.

⁷⁰ 1864 tarihi Osmanlı haritasında Yason Burnu ile Fatsa arasında Dere Köy ve Kaya Kalesi'nin bulunduğu belirtilmektedir. BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

⁷¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 155.

⁷² Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 156.

⁷³ İBB. Atatürk Kitaplığı Hrt. Gec. 0065, Trabzon, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Şarki Karahisar vilayetleri.

⁷⁴ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 156.

⁷⁵ Çaltı Burnu'nun haritadaki konumu için bkz. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁷⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 156.

Çaltı Burnu ve Tchiva (Civa) Burnu: Çaltı Burnu'nun Kuzey Batı yönünde 17 mil uzağında Civa Burnu yer alır.⁷⁷ Batı'ya doğru biraz gittikten sonra güneybatı yönüne doğru kıvrılarak Samsun Koyu'na doğru aynı addaki Civa şehri ile karşılaşsınız. Bu şehir 13 mil batıda 15 derece güneyde konumlanır. Civa Burnu'ndan bir mil batıda Çarşamba Nehri denize dökülür.⁷⁸

Civa Burnu'nun koordinatları:

Enlem	41°	21	30
Boylam	34°	18	40

Samsun: Samsun Koyu, batı yönünde bazı dağlar tarafından çevrilidir. Bu dağların batısında Nabiyen Dağı, (Nebiene) adı verilen bu dağın konik biçiminde iki tepesi dikkati çeker. Bu tepelerden en batısında bulunanı sivri bir şekilde yükselirken diğeri yuvarlaktır. Kara Burnu ya da Kalyon (Kalione) Burnu⁷⁹, Samsun şehrinin kuzeyinden bir deniz mili uzakta yüksekliğiyle dikkati çeker yamacı kahverengidir. Kıyıyı çevreleyen resiflerden kendinizi sakınmanız için 0, 20 mil açıktan seyretmeniz gerekir.

Samsun kıyısında dahi bazı kayalıklar bulunur, bunlar gemi boşaltma ve yükleme işlemlerini engeller. Şehrin güney ucunda kaleye doğru uzanan noktada herhangi bir kayalık yoktur. Samsun'un karşısında 0, 25 mil açıta 3 kulaç derinlik, 0, 50 mil açıta 4 mil derinlik, 0, 75 mil açıktaysa 6 kulaç derinlik gemilerin demirlemesi için müsaittir. Bu demirleme noktaları yaz sezonunda uygun olup, yıl boyunca kötüdür. Özellikle Kuzey ve Kuzeydoğu rüzgârları tehlikelidir.⁸⁰

Samsun'un koordinatları:

Enlem	41°	18	59
Boylam	34°	00	28

Kumcugaz (Kumcağz) Koyu: Kara Burnu'nun ötesinde Terme'deki gibi alçak bir noktada plaj vardır, bu plaj ağaçlarla çevrilidir ve kuzeyindeyse güçlü bir çıkıntı belirir. Rüzgâr, buraya her yönden korkusuzca yaklaşabilir. Kara Burnu'nun 15 mil uzağında, 42 derece batısında yer alan büyük bir gölün ağzında tam karşısında Kumcugaz Koyu'na tesadüf edersiniz. Bazı Osmanlı haritaları Kumcağz'ı Kumçeker olarak vermektedir.⁸¹ 1700'lü yılların başında resmedilen bir Fransız harştasında ise Kumcu Ağzı olarak geçmektedir⁸². Kıyıdan 1 ila 1 buçuk mil uzaklıkta 5-6 kulaç derinlikte çamur bir zemin

⁷⁷ Civa Burnu'nun yeri BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897 tarihli haritada gösterilmiştir.

⁷⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 156.

⁷⁹ Kara Burun ya da Kalyon Burnu'nun haritadaki konumu için bkz. BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864; HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁸⁰ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 157.

⁸¹ BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

⁸² Muhtemelen gölün denize taşıdığı kumların birikmesinden oluşan bu kısma Kum Ağzı adı verilmiş isim de buradan gelmiştir. G. A. Olivier, *Atlas pour servir au voyage dans l'empire Othoman, L'Egypte et la Perse*, Paris 1807, Ek 48, Carte de l'Asie Mineure.

bulunur, gemiler kuzey ve kuzeydoğudan doğu ve güneydoğu yönünden esen rüzgârlara açıktır.⁸³

İncir Burnu ve Kızılırmak: Kumcağız Koyu'nun 7 mil kuzeyinde İncir Burnu sivrilir. Bu burundan 6 mil uzaklıkta kuzeybatıya doğru bir ikinci bir demirleme noktası bulunur. Son olarak bunun da 4 mil kuzeybatısında Kızılırmak Burnu'na ulaşırsınız. Nehrin denize dökülen ağzından dolayı bu ad verilmiştir.⁸⁴

Kızılırmak Burnu'nun koordinatları:

Enlem 41° 43 50

Boylam 34° 38 00

Gerze ya da Gereze (Gherzé): Kızılırmak Burnu'nun 33 mil batısında, 9 derece güneyinde Sinop'a henüz ulaşmadan Gerze şehrini görürsünüz. Burası Sinop Burnu'nun 13 mil güneyinde yer alır. Gerze yüksek dağların ayağında oldukça alçak bir burun üzerinde kurulmuştur.⁸⁵ Burnun etrafında kaya yığını vardır, bunlardan kaçınmak için 0,10 mil açıktaki seyretmek gerekir. Bu burun aynı zamanda şehrin bir kısmını sınırlar. Burun, Gerze Koyu'nu kuzey ve kuzey batı rüzgârlarından muhafaza eder. Gemiler bu koyda kıyıda 0, 20 mil açıktaki 3 kulaç derinlikte zeminde bulunan kabuklar ve çamura demirlerler. Koy Doğu rüzgârlarına açık olsa da hayli güzeldir.⁸⁶

Sinop Körfezi: Kızılırmak'ın denize döküldüğü burun ile 39 mil uzaklıkta 26 derece kuzeyde Sinop Burnu arasında bir körfez vardır. Kıyı oldukça düz ve alçak bir şekilde devam eder, Batı ve güneybatıya doğru 18 mil boyunca kıyı ağaçlık olarak devam eder. Bundan sonra dağlar yükselmeye başlar ve nihayetinde, kuzey batıda yer alan Sinop'a doğru alçalır.

Sinop: Karadeniz'in birçok sahilini ziyaret ettikten sonra kolayca görebileceğimiz Sinop'a geldik. Burası oldukça alçak ve düz şekli ve kıyıda dik kenarı olan Boze Tepe ya da Bache Tepe (Aynı zamanda Boztepe Burnu) yarım adalarıyla şekil bulduğundan Sinop'u tanımak oldukça kolaydır. Sinop kasabası kıstağının olduğu yerin bir kısmı biraz eğimlidir, burası sadece küçük bir mesafeden görülebilir. Bu yarımada 6, 5 mil boyunca kıvrılır. Yarım adanın açığında bir kayalık dikkati çeker. Kayalık adanın doğu ucunda 300 metre kadar açıktaki yükselir. Burun ile kayalık arasına girdiğinizde hiçbir tehlike yoktur, derinlik 14-19 kulaç arasındadır. Boztepe'nin güney kenarı boyunca kıyıda 0,10 mil açıktaki bulunan iki büyük kayaya dikkati çekmek gerekir. Buradan geçerken Adaköy ve Sinop görünür.

⁸³ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 158. Fransız Albay Rottiers'e ait haritada da kumcağız olarak gösterilmektedir. Bkz. İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3.

⁸⁴ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 158.

⁸⁵ Gerze ve burnunun haritadaki yeri için bkz. BOA. HRT. H. 0383, 12 Ağustos 1923; HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁸⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 158.

Sinop şehrinin karşısında kıyıdan 0,10 ile 0,05 mil açıkta 5 ila 10 kulaç derinlikte zemin çamur ve kumluktan oluşur. Burası Yarımada Burnu'ndan 25 derece güney doğuya doğru konumlanır ve 2,5 mil mesafededir. Buradan şehre yaklaşmak mümkündür, derinlik 3 kulaçtır, ancak bu mesafe bazı noktalardaki batıklardan dolayı tehlikelidir. Sinop limanı gemilerin kışın dahi yanaşabileceği güvenilir bir liman olma şöhretine sahiptir.

Sinop şehri iki ayrı bölüme ayrılmıştır. İlki kıstak üzerinde ormanlık bölgede yer alır, sakinleri çoğunlukla Türk'tür. İkincisi yarımada'nın girişinde yolun yarısında en çok Rumların ve Hristiyanların oturduğu kısımdır.⁸⁷

Sinop'un koordinatları:

Enlem 42° 01 30

Boylam 32° 50 00

Boztepe'nin koordinatları:

Enlem 42° 01 25

Boylam 32° 53 45

Akliman: Sinop yarımadasından 6 mil mesafede 2 derece kuzeybatı yönünde ve kıstağa 4,5 mil mesafede, beyaz kayalardan oluşan yüksek dağlarla çevrili sahilin sonunda alçak ve kumlu bir kıyıya tesadüf edersiniz. Burada Akliman'nın küçük ama mükemmel limanını keşfedersiniz. Burası denizden yarım mil içeriye doğru derinlikte ve enine daha genişçe bir yerdir. Girişinde biri sancak diğeri iskele tarafında iki ada sizi karşılar. Aralarındaki mesafe çeyrek mildir. İlkinde gelince kuzeyde etrafı bazı kayalıklar çevrili burada demir atacak yer yoktur, ancak yaklaşık olarak 80 metrede 5 kulaçlık yer bulunur, güneyde olan diğer adanın ise çevresinde 3 kulaçtır. Sadece Doğu Rüzgârı'na açık olan limanın ortasında 7, 5, 4 kulaç derinliktedir, burada tüm geniş rüzgârlara karşı korunursunuz, Güneydoğu rüzgârı sadece çok yakın bir kıyıda eser. Kıyıda kuzeye doğru 0,10 milde ve limanın altındaki plajda derinlik 2 kulaçtır, küçük iskeleden özellikle bir yapı görürüz, Akliman'a rahatlıkla 6, 7 gemi sığabilir.⁸⁸

Bu limanın ötesindeki deniz kıyısı ve kayalıklardan yönünüzü kuzeybatı yönünde bulunan 3 burna doğru çevirirsiniz. İlk burun Akliman'ın girişinde, ikincisi Amsoros Burnu ki bu burundan yarım mil açıkta gizli kayalık vardır, üçüncüsü ise Pakhios Burnu'dur. Bu noktadan 7,5 mil mesafede 24 derece güneydoğuda Boztepe'nin kuzey kısmı yükselir.⁸⁹

Pakhios Burnu'nun koordinatları:

Enlem 42° 06 00

Boylam 32° 41 05

⁸⁷ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 159.

⁸⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 160.

⁸⁹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 160-161; Adı geçen burunlar haritada verilmiştir. Bkz. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

İnce Burun (İndjé): Pakhios ve batısındaki İnce Burun, Anadolu'nun en kuzey ucundaki en son noktalarıdır. Oldukça düz ve burç şekline sahip ve kırmızımsı kenarları olan İnce Burun, hiçbir tehdit oluşturmaz.

İnce Burun'un koordinatları:

Enlem	42°	06	00
Boylam	32°	38	00

İnce Burun ve Sinop bir hat ile Doğu Anadolu ile Batı Anadolu arasında dikkat çekici bir biçimde ayrılır. Daha önce ifade edildiği gibi ilkinden korkmaya gerek yok, rüzgâr genellikle batıdan eser, kuzey ve kuzey doğu rüzgârları hiçbir noktadan buraya yaklaşmaz. Doğudan eser rüzgâr ise küçük esintiler dışında pek nadirdir. Rüzgâr gürültüsüne çok seyrek tesadüf edilir. Tüm bölgede hava tatlıdır, hava sıcaklığının sıfırın altını görmesi pek nadirdir. Bu sayede iklimi zeytin ve portakal yetiştirilmesine olanak sunar. Sinop'un Batı yakası ise tam tersine İstanbul'a kadar soğuktur. Batı, Kuzeybatı ve Kuzeydoğu rüzgârlarına açıktır, kışın yaşanan fırtınalar, sık sık batıklara sebebiyet verir.⁹⁰ İnce Burun'dan güneye doğru inildiğinde bir mil civarında mesafede Marigny'nin belirtmediği Gebelit Burnu adında bir burun daha mevcuttur.⁹¹

Kazakildi Kayası (Kildi Kayası⁹²): İnce Burun'nun 13 mil batısında, 41 derece güneyinde, 2 mil uzunluğunda büyük bir kayalık bulunur. Dışarıdaki kenarı 1 mil uzunluktadır. En doğu ucu aşağı yukarı kuzeydeyken, Güneyinde evlerin bulunduğu Kaza Kildi Vadisi yer alır. İkamet edilen diğer bir vadi ayrıca kayalık merkezinin karşısında görülebilir.⁹³

Stefanos Koyu ve Burnu: Osmanlı haritalarında İstafanos Burnu⁹⁴ olarak geçen Stefanos yada İstefan Burnu, Kazakildi kayasının 8 mil batısında ve 8 derece kuzeyinde bulunur.⁹⁵ İnce Burnu'n ise 21 mil batısında 18 derece güneyindedir. Burnun yanında görünen Küçük Stefanos şehrinin kuzeyinde Batı rüzgârlarından korunaklı olan bir demirleme yeri bulunur. 3 ila 5 kulaç derinlikte zemin çamur ve kumdur, kuzey doğu rüzgârı buradan çapraz olarak geçer.⁹⁶

Stefanos Burnu'nun koordinatları:

Enlem	42°	59	22
Boylam	32°	11	25

Ayandon (Aghios Antonios): Stefanos Burnu'ndan 6,5 mil batıda 17 derece güneyde küçük bir nehrin ağzında Aghios Antonios evleri bulunur.⁹⁷

⁹⁰ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 161.

⁹¹ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁹² Bu kayanın yeri için bkz. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁹³ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 161-162.

⁹⁴ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897; BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

⁹⁵ Fransız Albay Rottiers haritası. İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3.

⁹⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 162.

⁹⁷ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 162.

Osmanlı haritalarında Ayandon Burnu olarak geçmektedir. Hemen güneybatısında Çatal Zeytin adında bir yerleşim birimi vardır.⁹⁸ Bunun batı tarafında 3, 4 kulaç derinlikte zeminde demir atılabilecek çamur ve kum mevcuttur. Burası Batı'dan doğuya doğru tüm rüzgârlara açıktır, bu nedenle güvenilir bir yer değildir.⁹⁹

Kinoğlu Burnu: Aghios Antonios'un 8 mil batısında ve 7 derece kuzeyinde bulunan Kinoğlu Burnu düzlük alçaktır. Kimi Osmanlı haritalarında burası Kanoğlu olarak da gösterilmektedir.¹⁰⁰ Etrafında bir takım kayalar görünür.¹⁰¹

Apana: Kinoğlu Burnu'nun 8 mil batısında küçük bir kasabanın ve nehrin denize döküldüğü yerin tam karşısında gemiler için Apana adında demirleme noktası bulunur.

İnebolu (Niopoli) Burnu ve Koyu: Apana'nın 11,5 mil batısında bulunan İnebolu Burnu, İnebolu Koyu'nu oluşturmuştur. Bu koy kuzeyden doğuya ve kuzeydoğuya doğru esen rüzgârlara açıktır. Türklerin İnebolu dediği Küçük Niopoli şehrinin karşısında 3, 4 kulaç derinlikte demirlenebilecek çamur ve balçık zemin bulunur. Alçak ve oldukça belirgin bir resifin sıralandığı İnebolu Burnu'ndan uzakta seyredilmelidir.¹⁰² İnebolu Burnu ile batısında bulunan Kerempe Burnu arasında Marigny'nin söz etmediği bir de Zapana yada Zarpana adında bir burun daha yer alır. Zarpana'nın ise hemen batısında Fakaz Burnu bulunur.¹⁰³

Kerempe Burnu: İnebolu'nun 21,5 mil batısında, Anadolu'nun kuzey-batısına doğru uzanan en geniş sınırında Kerempe Burnu yer alır. Kerempe Burnu'nun Kırım'a olan mesafe 140 mildir. (Marigny, Kerempe Burnu ile Sarıç Burnu arasını eski usul ölçümlerle 140 deniz mili yani 259 kilometre olarak tespit etmiştir. Oysa günümüzde yapılan teknik ölçümlere göre iki burun arasındaki bu mesafe 228 kilometre olarak tespit edilmiştir). Kırım'ı ise Saritche Burnu'nundan (Karadeniz'i kuzeyinde Kırım Yarım adasında bulunan Sarıç ya da Zariç Burnu¹⁰⁴, Aitodor (Aytodor) Burnu'na kadar olan kısımlar şekillendirmiştir. Kerempe Burnu'nun kıyısında kırmızı falezler vardır. Burada çok sık şekilde ortaya çıkan rüzgâr ve fırtınalara karşı gemicilerin vermiş olduğu mücadele denizcileri korkutur.¹⁰⁵

Kerempe Burnu'nun koordinatları:

⁹⁸ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

⁹⁹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 162.

¹⁰⁰ BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

¹⁰¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 162.

¹⁰² Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 162.

¹⁰³ Fransız Albay Rottiers haritası. İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3; BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

¹⁰⁴ Eda Polat Gümüş, *Karadeniz Rus seyahili adlı Matbu Osmanlıca Eserin Transkripti ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODÜ, SBE. 2019, s. 81.

¹⁰⁵ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 163.

Enlem	42°	01	25
Boylam	30°	56	40

Kerempe Burnu'ndan sonra güneybatıya doğru 44 mil boyunca sahil sağlıklıdır, daha sonra batı ve güneybatıya doğru 50 mil mesafede ta ki Baba Burnu'na kadar benzer özelliktedir.

Karaağaç Burnu: Kitros, Karaağaç Burnu'ndan 5,5 mil mesafede yer alır. Karaağaç Plajı Batı rüzgârlarına açıktır. Kerempe Burnu'na 20 mil mesafede olan Küçük Kitros Limanı bahsedilmeye değerdir. Bu küçük limanı bulmak zordur, bu amaçla Tepefoulla (Osmanlı haritalarında Fulu dağı olarak geçmektedir, hemen batısında Kidros dağı bulunur ¹⁰⁶) adında bir dağdan istifade edilir. Bu dağ, 7 mil doğuda Kitros'a bakan bir koni şeklinde göze çarpmaktadır.

Kuzey rüzgârlarına açık olan bu limana 5 ya da 6 gemi sığınabilir. Gemiler burada 3, 4 kulaçta demirleyebilir. Limana girerken yan taraftaki kayalardan kaçınmak için özen gösterilmelidir. ¹⁰⁷

Karaağaç Burnu'nun koordinatları:

Enlem	41°	52	20
Boylam	30°	33	00

Amasra: Amasra Limanı, Kitros'tan 24 mil uzaklıktadır, doğusunda Çakras Burnu, batısında Amasra şehri ile şekillenmiştir. Buranın biraz uzağında bir grup ada keşfedersiniz. ¹⁰⁸ Amasra iki adet yarım adanın üzerinde kuruludur ¹⁰⁹, yarım adaların ilkini 0,25 mil uzunlukta alçak bir kıstak ve 120 metre genişliğinde kumluk bir yapı oluşturur.

Dar bir şose ile bağlanan ikinci yarım ada 400 metre çapındadır, şiddetli fırtınalarda dalgaların kesiştiği bir noktadadır. Bu iki yarımada kuzeybatıya doğru toplamda 700 metre genişliğindedir. İlkinin kuzeyinde 0,10 mil açıkta, ikincinin doğusunda 0,05 mil açıkta oldukça yüksekçe 300 metre genişlikte dik ve sarımsı kenarları olan büyük bir ada vardır. Geçmişte bu iki yarım adayla şekil bulan Amasra kıyısında denizin derinliği 10, 12 kulaçtır. İki adanın birleşmesinden oluşan bu geçitien geçilirken kıyıya yakın olması dolayısıyla dikkat edilmelidir.

İlk yarımadanın en doğu ucunda kayalardan oluşan başka bir ada vardır. Adadaki kayanın doğuya doğru uzanan en uzununu 180 metredir. Yarımadanın güneyinde yer alan ada, kaya ve doğu kıstağındaki kumlukta, 3, 4, 6, ve 8 kulaç

¹⁰⁶ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

¹⁰⁷ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 163.

¹⁰⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 163.

¹⁰⁹ Rottiers haritasında Amasya'yı oluşturan bu iki yarım adayı vurgulayarak göstermiştir. Bkz. *İBB. Atatürk Kitaplığı*, HRT. 1009/3. Ayrıca G. A. Olivier'in eserinde 1806 yılına ait Anadolu haritasında da Amasra burunları benzer şekilde vurgulanmıştır. Olivier, *Atlas Pour Servir au Voyage dans L'Empire Othoman*, Ek 48, Carte de l'Asie Mineure.

derinlikte zeminde gemiler için demirlemeye müsait noktalar vardır. Kıstağın bir mil uzağında en ucunda bir kayalık bulunur.

Şehre çeyrek mil mesafede kıyının doğuya doğru kıvrımı ve güneyindeki demirleme noktasında, kayalıklarda eski bir iskelenin olduğu söylenir. Ayrıca Amasra'nın güneybatı burnunda olan bu yerde gemilerden kalan batıklara dikkat etmemiz gerekir. Gemiler, bu şehrin kayalığının en ucunda, kuzeyden 0,25 mil güney ve güney doğuya doğru 0,10 mil açıktan seyretmelidir.¹¹⁰

Amasra limanı bir milden biraz daha fazla uzunluğa sahip olup, genişliği şehrin doğusunda 0,25 mildir. Kuzeyde 27 derece doğuya doğru yükselen Çakras Burnu, limana avantaj sağlar. Limanın tüm doğu kıyısı bahsedilen iskelenin ötesine kadar sağlıklıdır. Burada deniz sığdır, 4, 8, 10 kulaç derinliktedir. Sonda raporlarına göre her yer kumluktur, şehrin doğusunda ise kumluk ve çamurluktur.

Amasra, batı kıstağında ikinci yarım ada tarafından kuzeyden korunaklı, batı rüzgârlarına açık daha az iyi olan bir limana sahiptir. Genişliği 0,10 mildir, kuzeyinden kayalarla sıkıştırılır ki bu kayalar güneyinde bulunan yarım ada ve iki küçük burnun kayalarıdır. Bu liman Amasra ve bir kıstak tarafından oluşturulmuştur. 2, 4, 6, 8 ve 10 kulaç derinlikte zeminde bulunan kumluğuyla gemicilere demirleme yeri sunar.¹¹¹

Amasra'nın koordinatları:

Enlem	41°	45	20
Boylam	30°	02	56

Bartın: Amasra'ya 8 mil mesafededir, yeteri derece dikkat çeken Partheni (Bartın) adında bir burun vardır¹¹². Aynı adla anılan bir nehir buradan denize dökülür. Bartın şehri (Türkler Parteni şeklinde söylüyor) nehir ağzından iki mil mesafede kurulmuştur. Nehrin denize dökülen ağzı bazı küçük gemileri cezbeder. Bartın Nehri'nin derinliği minimum 8 ayak/kadem (pied) dir, sancak tarafında bir kaya, iskele tarafındaki sivri ucu ise alçak bir şekildedir. Bartın'ın ön tarafındaki kıyıda derinlik 3 kulaçtır, nehir yükseldiğinde burada gemiler görülür.¹¹³

Filyos (Filiş) Burnu: Bartın (Partheni) Burnu'ndan batıya doğru 4 mil mesafede Güzelhisar Burnu yer alır. Güzelhisar Burnu ile Filiş (Filyoz, Filyos¹¹⁴) Burnu arasında 6 mil uzunluğunda bir plaj vardır.¹¹⁵

Baba Burnu: Filyos Burnu'ndan 32 mil uzaklıkta Baba Burnu yükselir, kıyıda yüksek kayalar ve kıyının aldığı yön değişikliğiyle dikkat çekicidir.

¹¹⁰ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 164.

¹¹¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 165.

¹¹² BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

¹¹³ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 165.

¹¹⁴ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

¹¹⁵ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 165.

Buranın tepesinde bir fener vardır. Baba Burnu her yönden elverişlidir.¹¹⁶ Filyos Burnu ile Baba Burnu arasında Marigny'nin söz etmediği Kilimli (Rottiers burayı Kilimoli olarak belirtir¹¹⁷) Burnu'da mevcuttur.

Baba Burnu koordinatları:

Enlem	41°	19	40
Boylam	26°	05	00

Ereğli (Penderaklia, Heraklee): Ereğli Koyu'nun genişliği aşağı yukarı 2,5 mildir. Baba Burnu'ndan Kaba Sakal'a kadar güneye doğru bir millik girinti vardır. Şehrin kuzey kısmında gemiler demirleyebilir. Baba Burnu'ndan 0,75 mil mesafede kıyıdan küçük bir çıkıntıdan Ereğli'deki ilk evlere doğru, güney batısı yönünde 300 metre civarında antik bir dalga kıran mevcuttur. Baba Burnu'nun doğusunda 26 derece güneyinde bu dalga kıranın en ucunda iki kulaç derinlikte küçük bir liman vardır. Kıyıdan 0,10, 0,20 mil uzaklıkta 3, 4 kulaç derinlikte kumluk bir zemin vardır. Burası batı ve kuzeybatı yönünden güney, güneydoğu yönüne doğru korunaklıdır. Antik dalga kıranın kalıntısı batı yönünden gelen dalgaları kırar.

Ereğli ile Baba Burnu arasında bu dalga kıranın kuzey batısına doğru olan mahal demirleme yeri olarak tercih edilebilir. Baba Burnu, 3, 4 kulaç derinlikte bulunan kum ve çamur zeminiyle gemilere Batı rüzgârlarından korunaklı bir demirleme yeri sunmaktadır. Sadece Güney Batı'dan uzak olmayan bir noktadan esen rüzgâr çok da tehlikeli olmadan bu limana nüfuz eder. Limanın tam ortadaysa derinlik 6, 7, 9 kulaç olarak ölçülmüştür. Zemin kum ve çamurluktur.¹¹⁸

Ereğli'nin koordinatları:

Enlem	41°	17	40
Boylam	29°	06	30

Ereğli Körfezi: Baba Burnu'ndan Kefken Burnu'na kadar uzanan kıyıdaki kıvrım ya da girintiye Ereğli Körfezi denir. Kefken Burnu ve adası, Baba Burnu'ndan 7 derece güneyde 52 mil mesafede yer alır¹¹⁹. Dağlarla çevrili olan Melena (Melen) Nehri'nin batısındaki kıyısı 27 mil boyunca Kefken'den 4 mil önce gelen Çalık Kaya (Tchalik Kaia) Burnu'na kadar uzun bir plaja sahiptir.

Havanın açık olduğu bir günde kendimizi 10 mil mesafede bulunan Kefken'in Kuzeyinde buluruz. Batısında bulunan büyük dağların zirveleri görünür. Daha uzakta 15 derece güney doğuda izole olmuş diğer dağların tepeleri görünür. Kirpe'de demirlemeye olanak sunan 8 derece güney batıdaki üçüncü dağ 10 derece batı yönünde iki zirveden oluşur. Nihayet dördüncüsü

¹¹⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 165.

¹¹⁷ Bkz. İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3.

¹¹⁸ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 166.

¹¹⁹ Kefken Burnu ve Adası için bkz. İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3; BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

güneyden ve 40 derece batıdan denize doğru oldukça sert yavaşır. Bu yükseltiiler kullanışlıdır. Bazı denizcilere göre Kefken'deki bu dağlar, İstanbul Boğazı'nın yönünü gösterir. Kıyıdan uzaklaştığınızda son iki dağı halen görebilirsiniz ancak diğerlerini görebilmeniz zordur.¹²⁰

Kefken: Kefken Burnu'nun kuzeyinde aşağı yukarı 0,20 mil uzaklıkta bu isimle anılan bir ada hemen yükselir. Onun batısında da ondan çok daha küçük bir ada göze çarpar. Bunlar ikisi birlikte Kefken Koyu'nun kuzeyini şekillendirir. Kefken'in diğer ucunda güney batısında başka bir burun vardır. Bu iki ada ve Kefken birbirine yakındır.¹²¹

Güney Batı Burnu'nun yakınında doğuya doğru küçük gözle görülebilir bir kaya vardır. Küçük koyda bu kayadan kendinizi korumanız gerekir. Kayalar, Güney Batı Burnu'nun doğu ve kuzeydoğu yönünden 0, 5 mil, Kefken Burnu'nun güneydoğusundan ise aşağı yukarı 1 mil açıktadır. Gemiler Kefken Burnu ve adasının yakınında Kuzey Batı yönünde 6, 7 kulaç derinliği buluna koyda demirler.¹²²

Kefken Adası'nın koordinatları:

Enlem	41°	12	00
Boylam	27°	55	00

Yalancı Kefken: Kefken'nin Güneybatı Burnu'ndan sonra Yalancı Kefken adı verilen gemilerin yavaşığı küçük bir koy bulunur. Bunun yarım mil güneyinde kuzey rüzgârlarından korunaklı üç dört kulaç derinliğine sahip başka bir liman daha vardır. Koyun Batı rüzgârlarından korunak alçak noktasına ise küçük gemiler yavaşır.

Kirpe: Kirpe olarak anılan bu liman oldukça keskin olan burnuyla diğerlerinden ayrılır. Kirpe Limanı doğu-batı yönünde aşağı yukarı 1 mil uzunluktadır. Bu limana sığınan kaptanlar buradan övgüyle bahseder. Burnun etrafını döndüğünüzde güneyinde bulunan birkaç kayadan sakınmak gerekir. Kuzey ve kuzeybatı rüzgârlarından korunaklı olan bu limanda gemiler, 7, 8 kulaç derinlikte demirlerler. Limanda sadece batı rüzgârları tehlikeli olabilmektedir.

Şile ya da Kili¹²³ (Khili): Kirpe'den 4 mil mesafede üzerinde kale bulunan bir ada vardır. Buradan sonra batı yönünde 22 mil mesafede tekrardan çok sayıda kayalarından etrafından dolaştığınızı keşfedersiniz, adaların yanında kıyıda alçak noktada Şile Kasabası'nı görürsünüz. Şile Kasabası, 11 mil uzunluğunda palaja sahiptir. Şile Kasabası'ndan Karaburna¹²⁴ kadar çıkıntılı ve dik burunlar mevcuttur.¹²⁵

¹²⁰ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 167.

¹²¹ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 167.

¹²² Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 167.

¹²³ İBB. Atatürk Kitaplığı, HRT. 1009/3; BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

¹²⁴ Şile Burnu ve Kara Burun için bkz. BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897; BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.

¹²⁵ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 168.

Riva Burnu ve Demirleme Noktası: Riva Burnu, Karaburun'un 7 mil batısında yer alır. Yarım mil batısında dikkati çeken küçük bir ada ve beyaz bir falez, bu burnun tanınmasını sağlar. Bu burnun Riva Kasabası'nın batısından kuzey batısına 3, 5 kulaç derinlikte zeminindeki kumuyla korunaklı bir demirleme yeri sunar. Riva nehrinin denize döküldüğü yerin karşısında batıda sert yükselen kara ve kayalıklar bulunur.

Riva Burnu'nun koordinatları:

Enlem	41°	14	00
Boylam	26°	54	00

Yun (Youne) Burnu: Yun Burnu, Riva'nın 2 mil batısında yer alır. İstanbul Boğazı girişinde kuzeybatıda bulunan Asya Farı'ndan 1 mil uzaklıktadır.¹²⁶

Asya Farı'nın koordinatları:

Enlem	41°	12	47
Boylam	26°	48	30

Sonuç

Karadeniz Antik çağlardan itibaren dünya denizcilerinin ilgisini çeken zor şartlara sahip bir deniz olarak varolagelmıştır. Coğrafi şartların kara yolculuğunu çoğunlukla imkânsız kıldığı Karadeniz için deniz yolu vazgeçilmez ve yegâne yol olarak asırlarca önemini korumuştur. Karadeniz'in uluslararası seyir yolu olma özelliği, Türk İmparatorluğu döneminde mahrem deniz haline geldiğinden bu vasfını uzun bir dönem kaybetti. Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu aleyhine yeni bir güç olarak tarih sahnesine çıkması ve güney denizlerine yönelik yayılcı politika benimsemesi, Karadeniz'deki üstünlüğü peyderpey Rusya'nın eline geçirdi. Bu bağlamda Karadeniz kıyılarına yönelik öncelikle Rus mühendis, denizci ve araştırmacılar tarafından XVIII. yüzyılın son dönemlerinden itibaren çok sayıda mesaha çalışması yapıldı. Ruslar, Kırım'ı ele geçirdikten sonra Karadeniz'in kuzey sahillerini Batılı devletlere açarak uluslararası ticareti Rus kıyılarına çektiler. Karadeniz'de seyretmeye başlayan Batılı denizciler, bilinmezlikler ve tehlikelerle karşılaştıklarından çok sayıda kazaya duçar oldular. Akdeniz, açık deniz ve okyanuslarda sefer yapan gemi kaptanları Karadeniz'in sıradan denizlerden çok farklı ve tehlikelerle dolu olduğunu keşfettiler. Keşfedemeyenler ise Karadeniz'in soğuk sularına gömülerek gemi batıkları mezarlığına dahil oldular. Bu ise Batılı deniz kaptanlarına bilinmezlik ve tehlikelerle dolu olan bu denizde seyretmenin yegâne yolunun olabildiğince bu deniz hakkında yapılan çalışmalar ve tecrübelerden istifade etmekten geçtiğini öğretti. Bakir ve münbit denizin ticari trafiğine dahil olmak isteyen devletler bu amaçla çok sayıda, seyyah, denizci, diplomat, uzman ve araştırmacısını Karadeniz'e gönderdi. Yapılan haritalar ve

¹²⁶ Marigny, *La mer Noir et de la mer d'Azov*, s. 169.

krokiler Karadeniz kıyılarının uluslararası ticarete açılış sürecine paralel bir şekilde öncelikle Azak ve Kuzey Karadeniz kıyılarından başladı güney Karadeniz'e doğru genişledi. Rus, İngiliz ve Fransızlarla başlayan denizcilik çalışmaları Hollanda, Belçika, İtalya gibi diğer Batılı devletler tarafından takip edildi. Bu yönde yapılan çalışmaların bir kısmı mükerrer olurken bir kısmı mevcut çalışmaların eksikliklerini ve hatalarını telafi etti. Coğrafya, astronomi alanında yaşanan gelişmeler mesaha çalışmalarındaki hataları da asgariye indirdi. Bu sayede doğru bilinen birçok harita ve kroki müzelere kaldırıldı. Marigny, Karadeniz kıyılarına yönelik ortaya koyduğu klavuz çalışmasında da 36 plan 5 resim, 26 liman görüntüsünden istifade ederken, aynı çalışmanın genişletilmiş halinde 77 atlas ve plandan istifade etti. Yapılan tüm bu çalışmalar, denizciler açısından Karadeniz'i daha çok bilinebilir, keşfedilebilir ve öngörülebilir ve tehlikelerden uzak kılarken, uluslararası ticaretin Karadeniz'in liman ve iskele kentlerine daha fazla eklemlenmesine vasıta oldu. Marigny her ne kadar kendinden önceki hataları tespit ederek hatalarını düzeltse de onun dönemindeki denizcilik çalışmaları sonraki yıllarda gelişen ölçüm tekniklerine göre hayli ilkel ve yetersiz kalabilmekteydi. Marigny, araştırmalarını yelkenli gemilerden buharlı gemilere geçildiği bir dönemde yaptığından tespitleri daha çok yelkenli gemilerin seyrine yönelik oldu. Bu nedenle başta kendisi olmak üzere, çok sayıda uzman ve mühendis Karadeniz hakkında yapılan çalışmaları mütemadiyen güncellemek zorunda kaldı. Marigny'nin çok sayıda harita, plan, kroki ve görseli topladığı çalışmaları, aynı zamanda coğrafya ve haritacılık biliminin gelişimi için de önemli bir kaynak oldu. Modern denizcilik ölçümlerinin yapıldığı dönemlerde dahi, denizciler, tecrübeyle sabit Marigny'nin eserleri gibi geçmiş çalışmalardan istifade ederek güzergâhlarını güvenle açmaya ve aydınlatmaya devam ettiler. Avrupalıların Karadeniz'i tanıma gayretlerinin ürünlerinden biri olan bu çalışma Batı'nın Anadolu Karadenizi'ni nasıl gördüğü ve tanıdığına da kaynaklık teşkil etmektedir. Bu çalışmanın şimdiye kadar Karadeniz'e dair edinilen bilgi birikimine hizmet etmesi umulur.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynakları

T.C.Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı

Arşivi (BOA)

A. AMD. 12/30.

HRT. 0710; HRT. 622 a; HRT. H. 2180; HRT. H. 0383.

Y. PRK. BŞK. 68/84.

Archives French Lines

AFL. 1997 002 5235, *Service maritimes des Messageries Impériales, reglement général du service extérieur*.

AFL. 1997 002 4487, *Raport général de service de Trebizonde*, Exercice 1892 Chapitre 2, Secretariat.

AFL. 1997 002 4467, *Rapport général de service de Samsoun*, Exercice 1898, Chapitre 4, Trafic.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB). Atatürk Kitaplığı

HRT. 1317; HRT. 001447; HRT. Gec. 0065; HRT. 1009/3; HRT. 001447.

2. Kitap ve Makaleler

BATMAZ , Şakir, “Osmanlı Denizlerinde Mesaha Çalışmaları”, *Türkler*, C. XIV., Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2002, ss. 915-918.

BEAUCHAMP, M., “Mémoire géographique et historique du voyage de Constantinople et historique du voyage de Constantinople a Trebizonde”, Jacques Morier, *Voyage en Perse, en Arménie, en Asie-Mineure et a Constantinople*, Fait dans les Années 1808 et 1809, Tome II, Paris 1813, ss. 261-320

BIJIŞKYAN, P. Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası 1817-1819*, Ter. Hrand D. Andreasyan, Fen-Edebiyat Basımevi, İstanbul 1969.

CHEVALIER, Taitbout de Marigny, *Three Voyages in the Black Sea to the Coast of Ciscasia: Sketches of The Manners, Customs, Religion of the Ciscassians*, London 1887.

CHEVALIER, Taitbout de Marigny, *Hydrographie de la mer Noire et de la mer d’Azow description topographique et archeologique de leurs côtes depuis le temps anciens jusqu’a nos jours*, Trieste 1856.

CHEVALIER, Taitbout de Marigny, *La mer Noire et de la mer d’Azov*, Consul-General des Pays Bas, Constantinople 1850.

CHEVALIER, Taitbout de Marigny, *Portulan de la mer Noire et de la mer d’Azow ou description des côtes de ces deux mers a l’usage des navigateurs*, Imprimerie de la Ville, Odessa 1830.

CUINET, Vital, *La Turquie d’Asie, geographie administrative, statistique, descriptive et raisonnée de chaque province, de l’Asie-Mineure*, Tome Premier, Paris 1892.

DEHERAIN, Henri, “Les Premiers consuls de France sur la côte septentrionale de l’Anatolie” *Revue de l’histoire des colonies Français*, XII. Anne, Paris 1924.

DÖNMEZ, Ahmet, “The Role of James Brant in the Proces of Structural Changes in British Consulates”, *Adalya*, S: 22, Yıl: 2019, ss. 363-379.

EMECEN, Feridun, *Karadeniz Kıyı kentleri*, Turkuvaz Kitap, İstanbul 2020.

EKİNCİ, İlhan, “Siyasetin Gölgesinde Limanlaşmamış Bir İskele Perşembe (Vona) İskelesi”, *OÜSBAD*, S: 12, 2015, ss. 149-176.

EKİNCİ, İlhan, *Halk, Ayan ve Devlet, Tanzimat Devri Ordu Kazası*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.

JULIANY, Jules, *Essai sur le commerce de Marsielle*, Tome II, Librairie du Commerce, Marseille-Paris 1842.

GÜMÜŞ, Eda Polat, *Karadeniz Rus seyahili adlı Matbu Osmanlıca Eserin Transkripti ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODÜ, SBE. 2019.

GRAAUW, Arthur de, “Catalogue of potential ancient ports in the Black Sea”, *Mediterranée*, N. 126, 2016, ss. 129-144.

Memoires de l’Institut National de France, Tome 38, Imprimerie Nationale, Paris 1911.

OLIVIER, G. A., *Atlas pour servir au voyage dans l’empire Othoman, L’Egypte et la Perse*, Paris 1807.

Reports relative to British Consular Establishments 1858-1871, Part 1, London 1872.

ROTTIERS, Colonel, *Itineraire de Tiflis a Constantinople*, Chez h. Tarlier, Libraire, Bruxxelles 1829.

TOURNEFORT, Pitton, *Relation d’un voyage du Levant*, Tome III, Lyon 1717.

UYGUN, Süleyman, *Osmanlı Sularında Rekabet Mesajeri Maritim Vapur Kumpanyası (1851-1914)*, Kitap Yayınevi 2015.

YILMAZ, Özgür, “Fransız Belgelerine Göre 19. Yüzyılın Bailerında Güney Karadeniz Limanları”, *Mavi Atlas*, 7/1, 2019, ss. 111-142.

YILMAZ, Özgür, “Victor Fontanier’nin Trabzon Konsolosluğu (1830-1832)”, *OTAM*. 35, Bahar 2014, ss. 153-195.

Ekler:

Ek 1: Fransız Albal Rottiers'in 1818'de Batum'dan İstanbul'a kadar Karadeniz'i ziyareti esnasında yaptığı ya da yaptırdığı haritası¹²⁷

¹²⁷ İBB, Atatürk Kitaplığı 1009/3.

Ek 2: Doğu Karadeniz kıyılarına yönelik XIX. Yüzyılın ikinci yarısında resmedilmiş Fransızca bir harita¹²⁸

¹²⁸ BOA. HRT. H. 2180, 31 Ekim 1883.

Ek 3: Doğu Karadeniz'deki koy, burun, körfez ve limanlara yönelik Osmanlıca harita (1897)¹²⁹

¹²⁹ BOA. HRT. 0710, 31 Mayıs 1897.

Ek 4: Doğu Kardeniz koy, burun ve limanlarını gösteren harita (1864)¹³⁰

¹³⁰ BOA. HRT. 0715, 5 Haziran 1864.